

ДЕПРИВАЦІЙНІ ВПЛИВИ УМОВ ВИХОВАННЯ НА ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ

В статті розглядаються різні види депривації та їх вплив на психічний розвиток дітей, які виховуються в закладах інтернатного типу. Аналізуються порушення дітей, які зазнали впливу деприваційних умов в ранньому віці та їх наслідки для подальшого когнітивного, особистісного та емоційного розвитку.

Ключові слова: депривація, госпіталізм, материнська депривація, сенсорна депривація, соціальна депривація.

Постановка проблеми. Діти, які з раннього віку виховуються поза межами сім'ї в дитячих будинках школах-інтернатах по ряду суттєвих характеристик відрізняються від дітей, які виховуються в сім'ях. Позбавлення в ранньому дитинстві батьківської опіки та любові і виховання в несприятливих психосоціальних умовах сприяє ризику розвитку психічних порушень. Психічні порушення можуть спричинити як об'єктивні чинники – умови, в яких проживає та виховується дитина, так і суб'єктивні – психічний, особистісний, соматико-фізіологічний розвиток дитини. Можна сказати: інтернатні діти відрізняються своєю поведінкою уже залежно від того, проживали вони в сім'ї чи ні, а потім уже і від того, якою була ця сім'я – благополучна чи кризова. Тобто вихідна точка розвитку дітей в інтернатних закладах може бути різною, і від цього теж залежить інтелект дитини, її психічна рівновага, подальше зростання. Тому аналіз особливостей психічного розвитку дітей, які зазнали впливу депривації в ранньому віці є актуальним як в практичному так і теоретичному плані.

Мета: проаналізувати особливості психічного розвитку дітей, які зазнали впливу депривації в ранньому віці.

Результати теоретичного аналізу. В дослідженнях вітчизняних і західних психологів дається порівняльна характеристика дітей, які залишилися без батьківського піклування. І.В.Дубровіна, З.Матейчек, А.М.Прихожан, А.Н.Толстих, та інші показали, що загальний фізичний, психічний розвиток дітей, які виховуються без батьківської опіки, відрізняється від розвитку ровесників, які ростуть в повноцінних сім'ях. Темп розвитку цих дітей сповільнений і характеризується тим, що має ряд якісних особливостей, що відмічаються на всіх ступенях дитинства – від дитячого до підліткового віку; у подальшому ці особливості по-різному проявляють себе на кожному віковому етапі. Деякі особистісні якості, що сформувалися за умов перебування в закладі інтернатного типу, зберігаються протягом усього життя. До таких особливостей можна віднести особливості внутрішньої позиції: послаблена орієнтованість на майбутнє, що характерна для дошкільників, зберігається у старших підлітків; емоційна обмеженість; спрощене та збіднене «Я», принижене ставлення до себе, несформоване ставлення до дорослих, однолітків, неусвідомленість та несамостійність поведінки. Ці риси, які виникли у дитинстві, не зникають, а набувають нових якостей та поглиблюються з переходом дитини на іншу вікову сходинку □3; 9;12;13□.

Розвиток дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, відбувається нетиповим, специфічним шляхом і залежить від ряду зовнішніх чинників (або їх відсутності), що впливає на психічний, особистісний, фізіологічний розвиток дітей.

Основним чинником, який позначається на розвитку особистості дитини, позбавленої батьківського піклування являється психічна депривація. Під депривацією, до прикладу вчені Й.Лангмеер та З.Матейчек розуміють психічний стан, що виникає внаслідок таких життєвих ситуацій, в яких у суб'єкта відсутні можливості для вдоволення його основних (життєвих) психічних потреб достатньою мірою впродовж тривалого часу. Психічна депривація викликається недостатком сенсорних стимулів, соціальних контактів, стійких емоційних зв'язків. Науково виділяються різні форми психічної депривації: сенсорна, комунікативна, емоційна, соціальна, материнська та ін. Симптоматика психічної депривації може охоплювати весь спектр можливих її проявів: від легких порушень, які не виходять за межі нормального емоційного стану, до дуже грубих виражень розвитку інтелекту та особистості [9]. Характерними проявами різних видів депривації є тривожність, депресія, страх, затримка мови, інтелектуальні розлади. Істотним являється саме психологічна сторона цих наслідків: обмеженість моторики людини, відлученість від від культури та соціуму, позбавленість з раннього дитинства материнської любові.

Сенсорна депривація виникає в випадку сенсорної ізоляції, тоді, коли дитина не отримує достатньої кількості стимулів – зорових, слухових, нюхових та ін. Найчастіше сенсорний голод діти

відчувають тоді коли батьки або дорослі, які їх замінюють, не часто звертаються до малюків, контакти їх поверхові і зводяться лише до задоволення фізіологічних потреб. Такі звернення частіше за все не емоційно насичені, не спрямовані на особистість дитини і не можуть задовольняти потреби дитини в нових відчуттях та переживаннях. Така ситуація догляду за дитиною характерна для більшості дитячих будинків. Це пов'язано, перш за все, з частою зміною обслуговуючого персоналу, зменшенням кількості звернень до дитини (в 4-5 разів, а іноді і більше), ніж до дітей в сім'ї, звернення до дітей в умовах інтернату характеризуються зниженістю інтимних, особистісних чи суб'єктивно-орієнтованих проявів, малою емоційною виразливістю, збідненістю та одноманітністю змісту. Діти-сироти, потрапляючи в збіднене середовище, яке існує в інтернатних закладах, постійно відчувають на собі сенсорний голод, який призводить у подальшому до затримки інтелектуального розвитку, відставання мови та порушень комунікативної сфери. На думку вчених [4], необхідною умовою для нормального визрівання мозку в віці немовляти та молодшому шкільному віці являється достатня кількість зовнішніх впливів, так як саме потрапляння в мозок і переробка різноманітної інформації із зовнішнього світу зумовлює тренування органів відчуттів і відповідних структур мозку. Ті ділянки мозку дитини, які не тренуються починають атрофуватися, і якщо дитина знаходиться в умовах сенсорної ізоляції, що існує у дитячих будинках, то відбувається різке відставання і уповільнення всіх сторін розвитку: своєчасно не розвиваються рухи, не виникає мова, відмічається затримка розумового розвитку. В силу відсутності сприятливих умов по їх подоланню як в дошкільному, так і в молодшому шкільному віці ці зони відставання, як правило, не зникають, а ще й ускладнюються, нерідко приводять до затримок психічного розвитку.

Комунікативна депривація визначається як втрата чи позбавлення можливості повноцінно задовольняти потреби в адекватному спілкуванні з соціальним середовищем. Л.В.Долинська розглядає комунікативну депривацію як форму інтердиктивного спілкування, під яким розуміє спілкування, яке є результатом поширених різноманітних соціально-психологічних обмежень, що штучно збіднюють сферу спілкування індивідів та їх груп. Інтердикти спілкування, з одного боку, обмежують можливості спілкування людини з певними групами, адже ситуація нереалізованих соціально-перцептивних здібностей виникає через відсутність «обставин спілкування»; з другого боку, обмеження спілкування з іншими групами створюють неминучість спілкування з даною групою. За таких умов незадоволеність особистісної потреби в спілкуванні викликає апатію, поступову відмову від товариського спілкування, дефіцит відвертих, щирих відносин, є показником самотності та відчуженості особистості [7]. Комунікативна депривація зумовлює формування таких особистісних утворень як самотність та відчуженість, в основі яких лежить дефіцит доброзичливих, близьких відносин, втрату зв'язків з іншими людьми. Первісними проявами комунікативної депривації є часова затримка появи певних новоутворень у сфері спілкування. Так, у дітей, що виховуються без батьків, значно пізніше, ніж у дітей, які виховуються в родині, виникає потреба у спілкуванні з дорослими та формується безпосередньо-емоційне спілкування. Розвиток мімічних, жестикуляторних, звукових реакцій у «комплексі позбавлення» вихованців інтернатного закладу суттєво відрізняється значно нижчою швидкістю та інтенсивністю від появи цих новоутворень у дітей, що виховуються у родині. На другому півріччі життя у дітей, що ростуть поза родиною, не виникають афективно-особистісні зв'язки з дорослими: вони не прагнуть поділяти з останніми свої емоції, не шукають співчуття та підтримки у новій, незнайомій ситуації [11]. В результаті поглиблюються відхилення в розвитку пізнавальної активності та емоційної сфери, а головне – в розвитку адекватних взаємовідносин з оточуючими людьми. В дослідженнях [5] вказано на той факт, згідно з яким відсутність постійного досвіду взаємодії з дорослими призводить до того, що малюки не навчаються спільним діям, не оволодівають уміннями діяти по зразку. Це у свою чергу призводить, до затримки в розвитку мови, в оволодінні специфічними діями з предметами, в розвитку особистості і самосвідомості.

Термін «материнська депривація» застосовується для описання випадків, коли виявляються розірваними вузи прив'язаності між дитиною та матір'ю, коли діти з раннього дитинства позбавлені материнської турботи, любові, уваги, опіки. Дж.Боулбі стверджує, що рання розлука з матір'ю призводить до синдрому «афективної тупості». Внаслідок материнської депривації у дитини формується активне неприйняття самої себе, нездатність до дружби, любові, відсутність спільності, подібності з іншими людьми, нехтування собою та іншими. Найчастіше все це знаходить своє вираження та розрядку в агресії, що спрямована на інших людей і проявляється або на зовнішньому рівні (задикуватість, брутальність, втрата самоконтролю, гнів, обурення, агресивна жестикуляція), або на внутрішньому «прихованому» (озлобленість, недобррозичливість, готовність «дати здачу» в найдошкульніший момент, «зірвати зло» на будь-кому).

Провідна роль матері у процесі формування стосунків дитини з оточуючими, негативний вплив її відсутності або частих розлук на розвиток дитини підкреслюється і у роботах Г.Рочлін. Даним дослідником введено у літературу поняття «комплекс утрати», під яким розуміється стан психіки дитини, яка зазнала травми відлучення. Автор відзначає, що втрата об'єкта любові деформує

стосунки дитини з оточуючими, формує в неї певні відхилення у поведінці та розвитку внаслідок «емоційної пустоти», що виникає після розлучення з батьками.

Розлука з матір'ю ніколи не проходить безслідно, діти, які ростуть без матері не відчують позитивного впливу на формування мотивів своєї діяльності, шкали цінностей, ідеалів, оцінок. В них виникає почуття незахищеності, непотрібності покинутості, що в свою чергу позначається на їх психічному розвитку і на їх подальше відношення до інших людей та до всього, що знаходиться навколо них (недовіра, песимістичні погляди на життя, невпевненість, невміння дарувати любов та ласку своїм дітям, уникнення соціальних контактів) [1]. Таким чином, наявність у дітей-сиріт материнської депривації як різновиду комунікативної депривації, пов'язаної з відсутністю контактів або стійких емоційних зв'язків з матір'ю чи іншою людиною, що їх замінює, викликає стійкі зміни в особистості, є джерелом численних проблем, серед яких не останнє місце належить ускладненням у спілкуванні.

Ізоляція дитини від матері, зазвичай, призводить до тяжких наслідків інтелектуального розвитку та особистісних функцій, які не піддаються виправленню. Недоліки виховання, пов'язані з відсутністю материнського «тепла» та любові, полягають у тому, що дитина виявляється дезорієнтованою в духовних цінностях, у тому числі й цінностях власного «Я» [12].

Соціальна депривація – виникає в результаті обмеження можливостей засвоєння автономної соціальної ролі. Важливе значення в розвитку соціальної депривації має попередній досвід спілкування. Чим багатший внутрішній, духовний світ людини і чим активніше вона своїми життєвими помислами, задачами, уявленнями пов'язана з світом, культурою, тим більш стійкою і толерантною є людина до виникнення деприваційного синдрому. Враховуючи важливість рівня особистісної зрілості як фактору толерантності до соціальної ізоляції, можна припустити, що чим менша дитина, тим тяжчою для неї буде соціальна ізоляція. У школі-інтернаті спілкування зі старшими дітьми та дорослими досить обмежене, збідненим є одне з найважливіших джерел постійного накопичення досвіду і знань – комунікація. Якщо не знайти способів заповнити цю порожнечу, то загальний розвиток дитини може бути загальмований. Діти в школі-інтернаті перебувають і спілкуються переважно в колективі однолітків, тому в них значно обмежений досвід спілкування з дітьми інших вікових категорій. Тривалі негативні переживання дитини через відсутність емоційних контактів із близькими дорослими можуть призвести до негативних наслідків – формування «комплексів». Один із таких комплексів К.Обуховський називає комплексом «Попелюшки». Дитина, яка має такий комплекс, відчуває себе гіршою за інших дітей, але в той же час вірить у якесь диво, в те, що одного щасливого дня все зміниться [15].

Відсутність досвіду взаємодії негативно позначається на емоційному, когнітивному та особистісному розвитку дітей. Неповноцінне спілкування з дорослими породжує ланцюг деформацій по мірі дорослішання дитини. В дослідженнях Т.М.Землянухіної й М.І.Лісіної [10;15], які вивчали особливості спілкування у вихованців інтернатних закладів у ранньому віці, показано, що у дітей, які виховуються без сім'ї, пізнавальна активність набагато нижча, ніж у їх однолітків із сім'ї, з віком різниця між двома групами збільшується; діти, які виховуються в сім'ї, випереджають у своєму розвитку дітей, які виховуються в закладах інтернатного типу.

Порушення психічного і соціального розвитку дитини при депривації мають негативні наслідки і залежать від моменту початку, тривалості та умов, в яких перебувала дитина. У випадку ранньої депривації дитини можливі важкі довготривалі порушення:

- затримка розвитку мови – особливо «страждає» синтаксис та змістовні характеристики, соціальне використання мови, повідомлення переживань та побажань щодо майбутнього;
- затримка розвитку соціальних та гігієнічних навичок та звичок, при створенні яких потрібні тісні стосунки з дорослими;
- затримка розвитку дрібної моторики при низькій продуктивності інтелектуального розвитку;
- недиференційоване, примітивне ставлення до людей;
- інфантильна поведінка;
- емоційна тупість, яка виявляється у відсутності жалю та сором'язливості.

Деприваційні прояви можуть включати характеристики різних відхилень: затримки або відхилення психічного розвитку, ознаки олігофренії, незначні мозкові дисфункції тощо[6].

В ранньому дитячому віці депривація приводить до характерних порушень раннього розвитку (відставання в ранньому мовному розвитку, недостатній розвиток тонкої моторики і міміки). У подальшому можуть проявлятися й емоційні порушення у вигляді загальної згладженості прояву почуттів при частій схильності до страхів і тривоги, поведінковій відхиленні (часті реакції активного і пасивного протесту, відмови, недолік почуттів дистанції в спілкуванні інших, ускладнень при спілкуванні).

Що стосується віку, то немає сумнівів, що чим молодшою є дитина і більша її безпорадність, тим сильніше вона залежить від умов, в яких проживає. Звичайно, що найбільш тісно благополуччя дитини пов'язано з особливостями дитячого закладу в віці немовляти та дошкільному віці. Саме від

осередовища залежить і саме життя дитини. В подальші роки дитина набуває більшої самостійності, але її розвиток ще великою мірою визначається тими умовами, в яких формується її особистість і діяльність. Діти, що ростуть в закладах інтернатного типу в психічному розвитку з перших місяців починають відставати від своїх ровесників, які живуть в сім'ях. Це відставання набуває на кожному віковому етапі якісних змін і не компенсується в ході дорослішання дитини в умовах цих закладів [5;8;11;15]. Отже, депривація є шкідливою на кожному віковому етапі, але найбільш пагубно впливає на дітей-немовлят і дітей дошкільного віку. Чим швидше звільнити дитину від негативного впливу депривації, тим повноціннішим буде весь подальший розвиток особистості.

В дитячому будинку чи школі-інтернаті різні види депривації переплітаються, і визначити який вид депривації впливає на психічний розвиток дитини найбільш негативно майже неможливо [2;3;8;12]. Дитина, що перебуває в дитячому інтернатному закладі, позбавлена не лише материнської теплоти, але і повноцінного піклування зі сторони обслуговуючого персоналу, крім цього дитина отримує мало інформації, у неї недостатній запас знань про навколишнє середовище, обмежений кругозір, обмеженість та одноманітність вражень, які з часом лише ускладнюються. Виховуючись в несприятливих умовах, що існують в дитячих будинках та школах інтернатах, належна робота щодо їх усунення не завжди проводиться, тому здебільшого порушення не тільки не долаються своєчасно, а ще більше поглиблюються. Звільнення дитини від тривалої депривації в ранньому віці приводить до помітної нормалізації, але лише в зовнішніх проявах і в загальних інтелектуальних функціях, однак розвиток мови може бути затриманим, навіть якщо депривація була зупинена до 12-ти місячного віку. При цьому найменш зворотними виявляються порушення мови, мислення і здібності до тривалих і сильних міжособистісних прив'язаностей [6]. Тому, найбільш тяжкий слід «соціальне» сирітство залишає в психічному житті дитини. Чим раніше дитина відривається від батьківської сім'ї, тим довше і в більшій ізоляції вона знаходиться в закладі, тим більш виражені деформації за всіма напрямками психічного розвитку. Основним набутим дефектом являється затримка і викривлення інтелектуального і особистісного розвитку.

Явище депривації ускладнюють також часті переходи дитини від одного державного закладу до іншого, що змушує дітей постійно адаптуватися до нових умов середовища. Адаптація часто затягується на місяці, у зв'язку з чим відбувається регрес досягнутого дитиною рівня психічного розвитку.

Висновки. Отже, глибина негативних наслідків депривації буде варіювати в залежності від: 1) часу прибуття дитини у закритий дитячий заклад (глибина ускладнень спілкування збільшується зі збільшенням терміну перебування у закладі інтернатного типу); 2) характеристик досвіду стосунків дитини з батьками (дорослими, які їх заміщували).

Враховуючи вищезазначене, можна стверджувати, що діти-сироти, які виховуються в закладах інтернатного типу, позбавлені найголовнішого – зв'язків з родиною, емоційного контакту з матір'ю, позбавлені любові та уваги. Більшість дітей, позбавлених батьківського піклування, мають багато відхилень в своєму психічному та особистісному розвитку. Але відхилення і затримки розвитку психіки і особистості дитини, які виникли на ранніх етапах розвитку онтогенезу не є фатальними. Ці діти можуть успішно розвиватися при умовах психологічно вивіреної організації педагогічної роботи, ядром якої має бути спілкування дорослого з дитиною. При правильній організації середовища, в яке потрапляють діти, належному рівні підготовки педагогічного персоналу, можна уникнути багатьох відхилень, що виникають у дітей-сиріт в інтернатних закладах освіти.

Література

1. Бернс Р. Развитие Я-концепции и воспитание: Общ ред. В.Я.Пилиповского. – М.: Прогресс, 1986. – 422 с.
2. Буянов М.И. Ребенок из неблагополучной семьи. Записки детского психиатра. Книга для учителей и родителей. – М.: Просвещение, 1988 – 207с.
3. Возрастные особенности психического развития детей / Под ред. И.В.Дубровиной. – М.: Просвещение, 1982 – 396 с.
4. Воспитание детей раннего возраста в детских учреждениях / Под ред. М.Н.Щелованова и Н.М.Аскариной. – М.: Медгиз, 1955 – 285 с.
5. Галигузова Л.Н., Мещерякова С.Ю, Царегородцева Л.М. Психологические аспекты воспитания детей в домах ребенка и детских домах // Вопросы психологии – 1990. – № 6. – С. 17-25.
6. Діти державної опіки: проблеми, розвиток, підтримка / За ред. М.Боришевського, Г.Бевз. – К.: – 2005. – 375 с.
7. Долинська Л.В. Ускладнене спілкування в учнів шкіл-інтернатів.– К.: 2005. – 187 с.
8. Дубровина И.В. Рабочая книга школьного психолога. – М.: Просвещение, 1991.– 303 с.

9. Лангмейер Й., Матейчек З. Психическая депривация в детском возрасте. – Прага.: Авиценум, 1984 – 335 с.
10. Лисина М.И. Общение, личность и психика ребенка. – М.: 1984. – 220 с.
11. Мухина В.С. Психологическая помощь детям, воспитывающимся в учреждениях интернатного типа. // Вопросы психологии. – 1989. – №1 – 1 С. 33-39.
12. Прихожан А.М., Толстых Н.Н. Дети без семьи. – М.: Педагогика, 1990 – 158 с.
13. Психическое развитие детей детского дома / Под ред. И.В.Дубровиной, А.Г.Рузской. – М.: Педагогика, 1990 – 264 с.
14. Психологические особенности самосознания подростка / Под ред. М.И.Боришевского. – К.: Вища школа, 1980. – 168 с.
15. Психологические особенности формирования личности школьника / Под ред. И.В.Дубровиной – М.: АПН, 1983. – 138с.

Pushkar V.

DEPRIVATIVE INFLUENCES OF EDUCATION CONDITIONS ON CHILD PSYCHOLOGICAL DEVELOPMENT

The article is concerned with different types of deprivation and their influence on mental development of children brought up in boarding school types. Deviations of children who experience the influence of deprivative conditions at early age and their consequences for their further cognitive, personal and emotional development are analyzed.

Keywords: *deprivation, hospitalism, maternal deprivation, sensory deprivation, social deprivation.*

Стаття надійшла до редакції 29.11.2009

УДК 316.346.32-053.6

Редько О.Ф.

ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ МОЛОДІ

В статті розглядаються проблеми соціології молоді, її роль і місце в системі соціологічного знання. Аналізується стан та основні завдання розвитку соціології молоді в Україні.

Ключові слова: *молодь, соціологія молоді, соціалізація молодого покоління.*

Постановка проблеми. Історія розвитку людства засвідчує: майбутнє має тільки та держава, яка піклується про молодь. Згідно соціологічних уявлень, саме молодь є тією силою, яка має величезний потенційний ресурс і за певних соціальних обставин швидко перетворюється в активну силу соціально-економічних, політичних і культурних трансформацій. Головне – правильно оцінити молодь, зрозуміти її, вчасно виявляти і вирішувати її проблеми. Кажучи словами відомого західного фахівця з питань молоді Карла Маннгейма, «завдання дослідників полягає в тому, щоб розповісти, що суспільство може дати», і чого «може чекати від молоді», «оскільки молодь ані прогресивна, ані консервативна за своєю природою, вона – потенція, готова до будь якого починання» (1). З певністю можна стверджувати, що найдосконалішими можуть бути тільки ті суспільства, в яких різні покоління здатні співпрацювати, дбаючи при цьому про взаємну реалізацію. Така ситуація може скластися лише за умови, якщо молоде покоління відповідним чином підготовлене до життя. Тому дослідження сутності молоді, як специфічної соціально-демографічної спільноти, характеру і особливостей її соціалізації має велике теоретичне і практичне значення. Це дає змогу, з одного боку, створити умови для саморозвитку і самореалізації молоді, а з іншого – включити її в усі суспільні процеси з метою прогресивного поступу суспільства.

Українська молодь є складовою світової спільноти молоді. В нашій державі налічується більше 14 мільйонів молодих людей віком від 15 до 34 років, що складає 30 % її населення. Це та рушійна сила, яка самою логікою історичного процесу повинна відігравати важливу роль у подоланні кризи і формуванні громадянського суспільства, в усіх інноваційних процесах

державотворення. Цим зумовлено зростання інтересу до молоді з боку різних наук, що досліджують спонукальні чинники розвитку соціуму, провідне місце серед яких належить соціології, і, в першу чергу, такої важливої її складової як соціологія молоді. Мета даної статті – з'ясувати поняття «соціологія молоді», її об'єкт, предмет, проблеми та основні завдання.

Результати теоретичного аналізу. Соціологія молоді, як одна із галузей соціологічного знання, набула актуальності в середині 60-х років ХХ століття. Інтерес соціологів до вивчення молоді зростає і в подальшому, оскільки в Європі, США, на Африканському континенті, Азії мали місце студентські бунти, протести, які вченими названі як «молодіжні» революції. В Україні справжній науковий підхід до вивчення молоді розпочинається лише з 1991 року, коли, відповідно до рішення Кабінету Міністрів України, було створено Український науково-дослідний інститут проблем молоді (нині – Український інститут соціальних досліджень).

Значний внесок у дослідження проблем молоді зробили західні вчені – А.Резенмаєр, І.Велєв, В.Крістофер, Є.Гіденс, Н.Смелзер, К.Маннгейм, а також російські і українські вчені – В.Лісовський, В.Чупров, О.Яременко, М.Головатий, О.Балакирева, Н.Черниш, Ю.Привалов, Н.Туленков, М.Лукашевич, В.Головенько та інші.

Вчені різних країн, шкіл і напрямків по-різному трактують поняття «соціологія молоді». Одні з них звужують визначення до «галузі соціології», «розділу соціології», «спеціальної соціологічної теорії» (2). Інші наголошують на тому, що соціологія молоді – це окрема наука, оскільки вивчення молоді як складного, суперечного та багатоаспектного соціального феномена потребує уваги багатьох наук, або ж наукових підходів: демографічного, соціального, соціологічного, економічного, політичного, етнополітологічного, культурологічного та ін. (3).

На наш погляд, саме останній підхід дає можливість соціології молоді стати наукою, яка досліджуватиме феномен молоді в комплексі, що дозволить створити більш об'ємний, різноплановий, узагальнювальний «портрет» молодого покоління.

Сучасні наукові школи з проблем молоді характеризують її як специфічну соціально-демографічну групу, яка є неоднорідною, визначається принципами діяльності, способом життя, динамічністю та інноваційним потенціалом. При цьому, проблеми молоді розглядаються як у контексті всього конкретного суспільства, так і концентруючись на притаманних їй особливостях. Виокремлення таких особливостей має принципове наукове значення, і без нього створити цілісний «портрет молоді», конкретного суспільства практично неможливо (4).

Щодо об'єкта, предмета та основних завдань соціології молоді, як вважають науковці, принципових розбіжностей у представників різних спрямувань не існує. Об'єктом є молодь, як специфічна, соціально-демографічна спільнота, вікові межі якої визначаються віком від 14 до 30 років (іноді до 28, 34). Зауважимо, що останнім часом набувають поширення погляди, згідно з якими вік молоді нижньою межею сягає 14, а верхньою – 35 років. В основі цього лежить висловлене науковцями міркування про пролонгацію молодості, збільшення віку вступу в трудове життя, підготовки молоді до праці, досягнення економічної незалежності від батьків і держави. Саме такі межі зафіксовані в новій редакції Закону України «Про сприяння соціальному становленню та розвитку молоді в Україні» (2004 р.).

Предметом соціології молоді, як визначається в науковій літературі, є специфічні соціальні відносини, в яких молодь бере участь як об'єкт і суб'єкт, в процесі переходу від дитинства до світу дорослих, соціалізації та соціальної адаптації. Певний час серед науковців йшла суперечка: «молодь – об'єкт чи суб'єкт соціальних процесів?». Перемогла точка зору, яка вимагає розгляду молоді не тільки як об'єкта, але й повноправного суб'єкта всіх ланок суспільного життя. Активна роль молоді в суспільних процесах зумовлюється тим, що вона не лише копіює усталені взірці адаптивної поведінки і взаємодії, а й здатна вносити в них новий зміст, залежно від умов життя, які постійно змінюються.

На думку вчених, основними завданнями та напрямками соціології молоді є:

- дослідження ролі і місця молоді в соціальному розвитку суспільства;
- вивчення тенденцій зміни її соціального обличчя, норм, цінностей та інтересів;
- аналіз процесів, що відбуваються у молодіжному середовищі;
- виявлення і прогнозування на цій основі напрямів розвитку молодіжних проблем і розробка соціальної політики стосовно різних груп молоді (5).

Соціологія молоді, наголошує М.Головатий, повинна зосередитися на трьох основних аспектах:

- 1) що суспільство може дати молоді для її формування, громадянського становлення і самореалізації;
- 2) що сама молодь може і здатна дати суспільству для його оптимального розвитку;
- 3) як найповніше використати потенціал молоді в інтересах її власної самореалізації та поступу всього суспільства.

Численні соціологічні дослідження свідчать, що у сучасному суспільстві процес становлення, соціального визрівання підрастаючого покоління пов'язаний з величезними труднощами. У переломні моменти історичного розвитку ці труднощі, як правило, загострюються, що спонукає